

A nemzeti elválasztás öröksége
és az Európai Unió

LÁSZLÓ ÖLLÖS

The Heritage of National Separation and the European Union

323.111

172.4

32.019.5

061.1(4)

Keywords: National separation, mass politics, nationalism, identity, public opinion, interconnectedness.

A nemzeti elválasztás egy kombináció következménye. A politika popularizálását kombinálták az egyes kultúrákhoz tartozók politikai uralásával. Mivel a felvilágosodás a nemzeti identitást nem sorolja az univerzális emberi értékek közé, ám a nemzeti identitás komplex identitásként átveszi a korábban domináns vallási identitás helyét, annak több elemével együtt, (Smith 2003) és egyben a politika tömegpolitikává válásának fő identitásformájává válik, az egyes csoportok feletti politikai dominancia megszerzéséhez el kellett választani őket egymástól. Mivel pedig ezek nemzeti csoportok, az elválasztásnak is nemzetinek kellett lennie.

A magas kultúra populárisává válásával (Gellner 1993, 35–38. p.) és a tömegpolitika kialakulásával ugyanis az egyes kultúrák között elvileg megszaporodhatott és valóban meg is szaporodott az átjárás. Sokkal többen érintkezhetek a másféllel, nemcsak egy kis létszámú szellemi vezetőréteg, amelyik használt nyelve, a latin amúgy is távol állt a nép által beszélttől. (Anderson 1991, 40. p.)

A nemzeti elválasztás helyes és szükséges voltát azonban meg kellett indokolni. Hiszen ezt a tömegpolitika korában csak a nép lelkének uralásával lehet véghezvinni. Az érvek pedig csak úgy érnek valamit, ha hatásukra a nemzetet nemcsak a vezető kevesek, hanem a vezetett sokak nagy többsége is kívül tudja az egyetemes emberi értékek körén, és valami olyasminnek tekinti, amire a saját nemzetbéli akár más nemzetbéli rováására is jogosult. Ebben az esetben sikerülhet a nemzeti elválasztás a megszaporodó egyéni kapcsolatok ellenére is.

A nemzeti elválasztás egyik eszköze a nemzetivé tett állam. Az államot a nemzet államának kiáltják ki. Immár nem az uralkodó és a privilegizált rendek állama, hanem a nemzeté. Korábban természetes hatalmi helyzetnek tekintették, ha az uralkodó máshonnan származott, sőt nemeseinek egy része is. Ez az állapot azonban megszűnik a nemzeti világban.¹ Az elválasztásnak köszönhetően a nemzet elismert tagja kerülhet

1 Tudvalevőleg a német származású angol uralkodócsalád Windsorra, tehát angolra változtatja családnevét az első világháború alatt.

csak politikai vezető pozícióba, hiszen a más nemzetiségű – a feltételezés szerint – a másik nemzetet képviselné.

Hogy a nemzet állama pontosan mit is jelent, az attól a definíciótól függ, amellyel megfogalmazzák, mi is a nemzet és ki is a tagja. Ez pedig egyben azt is megadja, hogy mi nem a nemzet és ki nem a tagja. A definíció akkor is a nemzet tagjának nyilvánítja az adott személyt, ha ő más nemzethez tartozónak tekinti magát. És akkor is kirekeszti a nemzetből, ha az érintett magát az adott nemzethez tartozónak tudja. A nemzet min-két bevett európai definíciója: a politikai nemzet és a kulturális nemzet felfogása a definiálók kezébe adja az emberek nemzetekhez sorolását. Ennek az elvnek az érvényre jutása választja el egymástól a nemzeti hovatartozást és a népakaratot.

A tömegpolitika korában azonban az állam nemzetállammá tétele nem elég. A társadalmat is nemzetivé kell tenni. Ehhez a nemzeti kizárólagosság értékrendjére hangolják az állam által dominált és immár minden fiatalra kiterjedő oktatási rendszert.

Nemkülönbön nemzetivé formálja a kulturális intézményrendszert. Ezen belül nemzeti hangot megütő tömegkommunikációs rendszer különösen nagy jelentőséget nyer. A nemzetivé átírt múlt adja azt a képet, amelyik minden megtörtént eseményt a nemzet irányába mutató folyamatnak mutat. A jelen kiterjesztése a múltra a nemzet minden egyszerű tagjának is a történelmi elhivatottság élményét kínálja. Ehhez képest jelentéktelennek tűnik mások nemzeti szabadságának korlátozása, vagy akár megtagadása.

Mindezek működtetéséhez azonban az értelmiség nemzeti elválasztása is szükséges. Szemben a középkor tanultjaival az új, nemzeti értelmiség már nem kötődhet az államok feletti latin műveltséghez és a keresztény egyház határokön átnyúló intézményrendszeréhez, hanem a nemzetállam szolgálatába kell állnia.

Az értelmiségiek a középkorban kis létszámú réteggént az egyetemes latin kultúra európai művelői voltak. (le Goff 2004) A nemzeti értelmiség a nemzeti iránt elkötelezett, azt ébresztő, nemzeti harcában támogató képzett és nagyszámú réteg.² A nemzeti küzdelem pedig más érvek megfogalmazására és terjesztésére készíteti a képzeteket, mint az azt megelőző korszakban. Őket a más országbeliekkel immár nem köti szorosan össze a közös latin műveltség és az általa megszerzett ismeretek. A nemzeti küzdelemben való elkötelezettségük sokkal erősebb. A nemzeti kultúra felemelésében betöltött kulcsfontosságú szerepük – az inkább kivételnek számító keveseket nem számítva – így nem kapcsolódott össze az egyetemes szabadságnak és egyenlőségnek a különféle nemzeti identitásra is kiterjedő elvével. Például a szólásszabadság kérdésében kiállnak azért, hogy az az élet minden területén megillessen más nemzetbeli polgártársukat, de nem az anyanyelvén, noha azon tudja a legjobban kifejezni magát, sőt adott esetben csak azon. Legfeljebb a magánéletbeli kapcsolataiban engedik beszélni, de az állami hivatalokban már nem vagy csak korlátozottan, egyoldalúan szabályozzák a nyilvános feliratok nyelvét, és politikai nyomás alá helyezik a közélet egyes területein ténykedőket, szükítendő, sőt durvább esetekben akár megtiltandó a másik nyelv használatát.³

2 Johann Gottlieb Fichte fogalmazza meg azt az elvárást, miszerint a nemzetnek hazafiakra és katonákra van szüksége. (Fichte 1995)

3 Jürgen Habermas még azt is lehetőnek tartja Guy Verhofstadtnak az Európai Egyesült Államok címmel megjelent kiáltványa kapcsán, hogy az európai egyesülés ügyében az értelmiségiek csak követik a politikusokat. (Habermas 2012, 87. p.)

A nemzeti elválasztás érvrendszerében különösen fontos a nemzetbiztonság kérdése. A nyilvánosság előtt a többi nemzet mind potenciális veszélyforrás jelenik meg. (Glover 1997, 11. p.) Sőt, és ez különösen fontos: egyesek nemcsak potenciális, hanem aktuális veszélyforrásként. Azaz olyan kép jelenik meg az értelmiség, majd az ő közvetítésükkel a közvélemény előtt, hogy egyes nemzetek azonnali veszélyt jelentenek, a többiek pedig hosszabb távon megbízhatatlanok, hiszen csak a saját érdekeiket követik, azok pedig megváltozhatnak.

A többi nemzet mint a gazdasági uralom objektuma, és egyben forrása jelenítődik meg. Vagy a mi nemzetünk kerül domináns gazdasági pozícióba, vagy az övék. Az állítás lényege, hogy a másik nemzetbeliek által birtokolt gazdasági egységek nem fejlesztik saját nemzeti identitásunkat, hanem veszélyt jelenetnek számára. A veszély akár a gyarmatosításig is terjedhet, de bárminemű erősebb függőség a saját erőforrások elvonását és az identitás eltorzítását vetíti előre. A más nemzetbeliek ugyanis a sajátjaikat helyezik előtérbe, saját nemzetük dominanciáján ügködnek a gazdasági befolyás esz-közével is.

Tehát elsősorban az erőegyensúly az, ami számít, minden más az erő viszonylatában értékelendő.

Nemzeti harc, egyéni érdek és a nemzeti elválasztás

A nemzetek küzdelmében játszott jelentős szerep számos személyes előnnyel kecsegtet. Mivel pedig a nemzetek közti konfliktus tekinthető a legfontosabbnak, a nemzeti harc vélt és valós állapota egyéni érdekévé válva a legkülönfélébb egyéb szabályok átlépését igazolja. Hiszen a legfontosabb küzdelemről van szó, ami mögött a többi szabály jelentősége elmarad. A nemzeti győzelem és nagyság ideájának ereje elnyomja és elfedi az alkalmatlanságot, a hozzá nem értést és a belőle fakadó szarvashibákat, sőt végül a tisztelt nagyok közé emelheti a politikust akkor is, ha sötét rendszereket szolgál ki, felemás eszméket vall,⁴ vagy ha éppen az ország fejlődésének visszafordítására tör.⁵ A nemzeti nagyság víziójával, és szomszédon aratott nemzeti győzelemmel elfeledhető a korrupció, a gyanús meggazdagodás, elkerülhető különféle törvénysértések felderítése. A felelősségre vonás végül a nemzet elleni támadássá, azaz politikai kockázattá válhat, hiszen a közvélemény előtt a „győző” ellenfelei sem tisztázzák a nemzeti győzelemnek minősített tett ellentmondásait.

A nemzeti ellenségkép sikeres elterjesztéséhez azonban a harci kép erejénél és a vezetők érdekeinél több kell. A nemzeti harc vallóinak egymástól is el kell választaniuk társadalmukat. Nemcsak politikailag és gazdaságilag, hanem kulturálisan is el kell választani egymástól a korábban, például a középkorban még szoros kapcsolatban

4 Ismert példája Napóleon kultusza Franciaországban. Közép-Európában szinte mindegyik nemzetnél találunk ilyen hősokeket.

5 Szlovákiában az ellenzékiek körében is elhangzott, hogy Vladimír Mečiar nem szabad perbe fogni és elítélni kétséges tetteiért, mert ő alapította az államot.

levőket.⁶ Ennek alapja általában a nyelvi elválasztás.⁷ Ezt a nyelvi dominancia megteremtésével próbálják elérni. Az egyik nyelv dominánssá, a többi pedig alárendeltté válik a hivatalos élet és a közélet szinte minden területén. Az államivá váló iskola is csak a kisebbségit kötelezi a többség nyelvének elsajátítására, a többségit nem a kisebbségiére. Még az olyan településeken, régiókban sem más a helyzet, ahol együtt élnek. Az uralkodó nyelv így az elnyomás eszközévé válik. Akkor is, ha éppen változik a helyzet. Például az Osztrák–Magyar Monarchia végével a magyar dominanciáját nem a nyelvi egyenlőség követi, hanem a szlovák, a román, a szerb nyelv dominanciája váltja fel.

A nyelvi elválasztással pedig az egyes társadalmakban a többséghez tartozó sokaknak megszűnik az a képessége, hogy maguk alkothassanak képet a szomszéd kultúrájáról, közéletéről, politikusaik álláspontjairól.

A kulturális elválasztás fontos eleme a már említett ellenségképzés. A másik fél múltját oly módon kell beállítani, hogy a saját nemzetbélieknek csak a nemzeti harc tűnjék járható útnak. Ez pedig nehezebben sikerülhetne a nyelvi elválasztás nélkül. Ha a többségiek számottevő része értene a kisebbség nyelvén, akkor megismerhetne közös múltjuknak azokkal a történéseivel, amelyek mindannyiuk javát szolgálták. De a sajátjaik által elkövetett igazságtalanságokat, és embertelenségeket sem lehetne eltitkolni, illetve sokkal nehezebb lenne félremagyarázni. Közvetlenül, tehát hazai értelmezés és félreértelmezés nélkül ismerkedhetnének meg a más nemzetbéliek mai nézeteivel, álláspontjaival, javaslataival, kezdeményezéseivel és fedezhetnék fel a velük közös céljaikat, érdekeiket. Közvéleményeik ugyanis egymásba érnének, és részben közös közvéleményt alkothatnának.⁸ A nacionális indulatkeltés, manipuláció lehetőségei elé így magasabb korlátok emelődnének, következésképpen a vezetőréteg sokkal nehezebben tudná militarizálni saját nemzeti közvéleményét.⁹

Még egy fontos következménnyel járhatna a közvélemények egymásba érése. A nemzetek tagjai között a közvetlen kapcsolatok sokkal sűrűbb hálója szövődhetne, mind az ellenségképzésen alapuló kulturális elválasztásuk esetén. Nemcsak érdekalapú gazdasági kapcsolatokról lehetne szó – jóllehet ezek is nagyon fontosak –, hanem az emberi kapcsolatok teljes skálájáról.

Csak hogy nem a regionális többkultúráltság, hanem a nemzeti ellenségnek deklaráltakal szembeni elkülönülés válik követendő példává.¹⁰ Például ha valaki szlovákként nyilvánosan hangoztatja, hogy beszél magyarul, és ismeri a magyar kultúrát, az

6 Jürgen Habermas az egymástól elválasztott nemzeti nyilvánosságok problémáját nem új tömegtájékoztatói eszközökkel, hanem új szemléletmóddal látja megoldhatónak. (Habermas 2011, 77–78. p.)

7 Persze közös nyelvet beszélők is alkothatnak több nemzetet, tehát kivételek ez alól a kritérium alól is vannak.

8 Ezzel természetesen gyengülne az elit uralma a sajátének tekintett nemzeti tömegei felett. S vele együtt az elit uralmára épülő nacionalizmusfelfogás ereje.

9 Persze akkor sem lehetetlen, ha közös nyelvet beszélnek. Az állam által közvetlenül vagy közvetve befolyásolt kulturális intézményrendszer propagandaereje nagy, és képes egy irányba terelni a társadalom nagyobbik részét.

10 Donald Horowitz az egyenlőtlenség feltételezésével magyarázza az etnikai konfliktusok értékrendi alapját. (Horowitz 1985, 28. p.)

sokak szemében nemzetileg gyanússá, tehát kevésbé értékesé válik. A nemzeti harc értékrendjében az olyan, aki becsüli, tiszteli, szereti, sőt aki akár csak tisztelheti, szeretheti az ellenséget, lejjebb kerül az harc értékskáláján, mivel sokak szemében gyanússá válik. A nemzetéhez hű személy, hacsak feltétlenül nem muszáj, nem beszél az ellenségnek nyilvánítottak nyelvén, akkor sem, ha tudna, hanem a másikat próbálja rákényszeríteni a saját nyelve használatára. Nem hangoztatja a másik kultúra értékeit, hanem arra mutat rá, mennyivel értékesebb az övé.

Együttműködésre azonban szükség van a modern, integrálódó világban. Egymás segítése viszont akkor válik elvárható magatartássá, ha azzal saját érdekeiket is érvényesíthetik a felek.¹¹ Nem tartják felelősnek magukat a másik fél sorsáért, ha csak abban az értelemben nem, hogy kihasználják őket, vagy éppen harcolnak velük. Érdekkapcsolat esetében köttetnek szövetségek a felek közt az érdekek határai közt, legyenek azok bármilyen természetűek.¹² De olyan kapcsolatok, amelyek nyilvánosan hangoztatott lényege a másikért viselt felelősség volna, nem születnek. Pedig teljesen egyértelmű, hogy döntéseikkel jelentősen, esetenként meghatározó erővel befolyásolják nemzeti szomszédjaik jelenét és jövőjét.

A felelősség elhárításának társadalmi értéké tétele vált az Európai Unión belüli szolidaritáshiány fő okává. Az EU-ba történő belépést is főként érdekérvényesítésként fogja fel számos ország politikai vezetésének jelentős része, valamint társadalmi többsége. Sokan nem is képesek másként látni a kérdést. Mások pedig abban érdekeltek, hogy túl sokan ne is váljanak rá képtessé. Hiszen a nemzeti legfőbb értéké emelése teszi ingataggá az egyetemes értékeket.

A nacionalizmus eszmerendszere nem független a felvilágosodás értékrendjétől, hiszen szintén ennek az időszaknak a gyermeke. Komplex identitásról van szó, amelyik sok mindent magába olvaszt a korábban domináns önazonosság-formából, nevezetesen a vallási identitásból.¹³ Ám a felvilágosodás nem kis mértékben, éppen az egyház politikai szerepének és a vallás számos tételének kritikája által válik a kontinens megújulásának eszmerendszerévé. A harmincéves háború megmutatta, hogy a vallási identitás középkori formájában nemcsak képtelen a nagy társadalmi katasztrófák megakadályozására, hanem egyenesen az egyik legpusztítóbb háború eszmei alapját adja.

A vallási identitás esetében később is lassan, akadozva haladt az egyes hitek és vallások hívei közti együttműködés. A nemzeti elválasztás ezt olyanná formálja, hogy az érdemben ne gátolja a saját nyilvánosság feletti dominanciát és ahol ezt fontosnak gondolják, a nemzeti agresszivitás fenntartását, illetve felszításának lehetőségét. Az agresszív nacionalizmus eszköze az államok kezében maradt, és rajtuk áll, hogy mikor és mennyire élnek vele. Ez pedig fenntartja szomszédjaikban a veszélyérzetet, hiszen

---

11 Az ilyen magatartás jellemző példája a visegrádi négyek, viszonya. Különösen Szlovákia és Magyarország együttműködése.

12 Például a cseh és a szlovák állam közösen lép fel a II. világháborút követő etnikai tisztogatások védelmében. Közben azt sem hangoztatják, hogy a náci Németország támogatásával a cseh hivatalnokokat és családjaikat is kitelepítették Szlovákiából. Az eset jó példája az emberi jogok megsértésének, ha azt nyilvánítják nemzeti érdekké.

13 Ezt állítja például Anthony D. Smith. (Lásd Smith 2003, 254–261. p.)

nincsen olyan bizonyosság, amelyekre támaszkodva megakadályozhatnák az nemzeti elnyomásukra irányuló esetleges törekvés kialakulását. A mostani állapot emiatt továbbra is a geopolitikai játszmák állapota, amelyekben az erőegyensúlyok olyan rendjeit próbálják ki- és átalakítani a felek, amelyek az ő vélt nemzeti érdekeiknek megfelel. Elsődleges céljuk így nem a másik nemzeti fejlődésének segítése oly módon, ahogy arra a másiknak van szüksége, hanem legfeljebb másodlagosan – azaz amennyiben és amilyen mértékben az maguknak is vélt érdekük – kínálnak segítséget és együttműködést. Az együttműködés az érdekek egyeztetésén és gyakran ütközésén alapul. Valamiféle összetartozás és kölcsönösség, az egymás iránti felelősség így nem érheti el azt a szintet, ami sajátosságaikkal együtt kovácsolná egy politikai közösséggé őket. A nemzeti elválasztás domináns hatása máig megmaradt.¹⁴

Korunk egyik legfontosabb kérdése, hogy a huszadik század két világháborúja nyomán az európai eszmeiség képes lesz-e megoldást találni a két világégés alapjául szolgáló eszmerendszer, a nacionalizmus agresszív elemeinek problémájára. A kísérlet sikere vagy sikertelensége a nacionalizmus eszméjét megalkotó Európa egyik alapproblémája. Hiszen kontinensünk államai éppen e két, maguk által kirobbantott háború által veszítik el korábbi domináns pozíciójukat a világban, majd válnak másodrendű, sőt esetenként sokadrendű tényezőkké. (Coudenhove-Kalergi 1988, 9–12. p.) Azon túl tehát, hogy rá kellene mutatni e háborúk uralkodó eszméjének hibáira, lényegüket is meg kellene fogalmazni, majd a kritikából eredően fel kellene és lehetne vázolni annak az eszmének az alapjait, amelyek, ha rejtetten is, de tovább élteti a huszadik század számos baját.

A hallgatás

Az Európai Unió eddigi történelme során egy íratlan szabályrendszer vonta meg a korábbi válságidőszak bírálatának határait. Eszerint a fasizmus és kommunizmus eszmerendszerét általánosan bírálni kell, ám politikailag nem illik szóvá tenni a tagállamok jelenlegi agresszív nacionalizmusát, amíg az nem eredményez súlyos konfliktusokat. Az íratlan szabály szerint az a nacionalista, tehát gyanús, aki a másik tagországban megjelenő agresszív nacionalizmust bírálja, és a sértettek, leggyakrabban a saját kisebbségeik helyzetének rendezését, jogaik megadását, sérelmeik jóvátételét hangosan szorgalmazza.

A hallgatás mértéke a többiekénél uralkodó politikai közbeszéd alapilléreineél húzódik. Ezek kritikája kívül esik az elfogadhatón.¹⁵ A felek politikailag nem bírálhatják egymás nemzetfelfogását, akkor sem, ha lényegüket tekintve térnek el egymástól. Nem lehet politikai téma az, ahogy saját nemzeti múltjukat látják, akkor sem, ha a másik fél

14 John Breully alapvetően politikai indíttatásúnak tartja a nacionalizmus ideológiáját. (Breully 1998, 309–316.p.)

15 The Future of the Union – The Laeken declaration. (PRESIDENCY CONCLUSIONS EUROPEAN COUNCIL MEETING IN LAEKEN 14 AND 15 DECEMBER 2001.) Vagy: Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)

meghódításának, elnyomásának időszakait tekintik történelmük legdicsebb pillanatainak. Így pedig nem lehet közösen vallott a múlt, csak egymás melletti, sőt esetenként egymással szembeni. Az együtt megélt történelem csak a kritika közös szempontjai alapján tehető közössé.

A felfogás legfőbb gyengéje tehát pusztán nem a helytelen álláspontban rejlik, az álláspont helytelenségére ugyanis nyilvános vitában rá lehetne mutatni. Hanem a hallgatásban, sőt hallgatás értéké emelésében. Átala ugyanis éppen a nyilvános vita válik helytelenné. A hallgatás pedig, mint a történelem során számtalanszor megmutatkozott, nem a nemzeti agresszivitás híveit csendesíti el. Ők továbbra is mondják és teszik a magukét. A hallgatás éppen a kritikusai száját fogja be, valamint az érintetteket, azokét, akik az agresszivitást megszenvedik. A hallgatás kötelezettsége őket teszi gyanússá, róluk állítható, hogy hangoskodásukkal veszélyeztetik az európai stabilitást, azok helyett, akik jogait, nemzeti szabadságukat semmibe veszik. Róluk sugallható, hogy végső soron országaik szétverésére törnek, hiszen nem maradnak nyugton a jelen prosperitást ígérő korszakában. Éppen ezért rendkívüli óvatossággal kell kezelni bíráló szavaikat, valamint nemzeti igényeiket, és semmiképpen sem szabad túl nagy nyomás alá helyezni országaik vezetőit.

Az egyensúly és stabilitás fenntartása az elsődleges cél, nem a probléma lényegének megoldása, nevezetesen a többség nemzeti kizárólagosságán alapuló értékrend megváltoztatása, a polgárok nemzeti sokféleségének, valamint összetartozásának az összekapcsolása, és persze a folyamat részeként az érintett kisebbségek nemzeti szabadságának s egyenlőségének biztosítása.

A jelen agresszív nacionalizmusairól folyó politikai vita nélkül azonban nem változnak meg azok a nézetek s előítéletek, amelyekre az egyes nemzeti agresszivitások támaszkodnak. Változás nélkül pedig tovább élnek, majd előtörnek minden válsághelyzetben.

Múlt és jelen

A múlt asszimilálása azért fontos része a jelenbéli nemzeti elválasztásnak, mert ha ugyanis kiderülne, hogy voltak, akik több kultúrából táplálkozva váltak nagyokká, akkor ennek előnyei és méltósága a maiak számára is vonzóvá válhatnának. Asszimilálásuk viszont azt üzeni, hogy a saját nemzeti kultúrája az, ami naggyá teszi az embert. Más elemekkel kiegészítve az is hozzáfűzhető, hogy a másik kultúra egyenesen veszélyes. Ellenőrzésmentes terjesztése tehát kockázatos. A kör itt záródik: ennek okán a múlt és persze a jelen asszimilálásának megkérdőjelezése is veszélyes a nemzetre.

A küzdelem a múltért a jelen küzdelmeinek része. A kérdés, ki foglalja el a múltat, és ki teremt hatékonyabb propagandaeszközt belőle mind otthoni, mind nemzetközi vonatkozásban. Az adott nemzetek közti kapcsolatot ugyanis elsősorban a nemzetközi erőviszonyok függvényeként látják és láttatják, nem pedig a két embercsoportnak s azok tagjainak a nemzeti szabadságon és egyenlőségen alapuló méltányos együttműködés egymást segítő eredményének.

A középkor dinasztikus konfliktusainak nemzetivé változtatása az a történelmi örökség, (Smith 2004, 201. p.) ami a később megszülető nemzetállam alapja lett Európa nagy részén. Ezért aránylag könnyű oly módon beállítani ezeket a konfliktusokat mint a

nemzeti elnyomás elleni küzdelem régebbi formáját, illetve a nemzeti nagyság születését. A jelen konfliktusai megjeleníthetők mint a régiek mintegy természetes folytatásai, elkerülve annak a lehetőségét, hogy a nép nagy része felismerje: itt valami újról és nagyon gyakran igazságtalanról van szó. Nem, vagy nem csak a sajátjaik nemzeti szabadságáról és egyenlőségről, hanem egyben esetenként elsősorban mások nemzeti elnyomásáról. Ha azonban a konfliktus régiként, sőt ősiként tüntethető fel a hazai nyilvánosság előtt, akkor elmosható az jelenbéli agresszív szándék. (Smith 1986, 210. p.) Hiszen a másik nemzethez fűződő viszony egy évszázadok óta billegő erőegyensúly. (Giddens 1985, 116–121. p.) A jelen harca csak a régi küzdelem egy újabb fejezete. (Simms 2014, 33–34., 218–219. p.) A konfliktus történetisége egyben elkerülhetlenségét is bizonyítani hivatott a tömegek előtt. Nem vezetőik mások uralására irányuló szándéka, és egyben sajátjaik feletti dominanciájuk megszilárdításának akarata az oka, hanem az ősi hagyomány, melynek része a természeténél fogva agresszív másik nemzet. A vezetők követése a harcban ezért alternatíva nélküli kötelesség. Olyan világ ugyanis, amelyekben valamiféle nemzeti igazságosság mentén rendeznék nézetletéseiket, nem jelenik meg előttük. Sokakban támad fel az együttérzés a megalázott más nemzetiségűek iránt, ám az uralkodótól lényegében eltérő nemzeti doktrína híján emberségük alternatívát nem kínál. Minden kor elnyomása kiváltja többek rosszsallását, sőt az elnyomottak megsegítésének szándékát is életre kelti, ám anélkül, hogy az új rend alapelvei megfogalmazódnának és elterjednének. Az ilyen segítség enyhíti ugyan az emberi megaláztatást, embereket menthet, sorsukon fordíthat, tehát jelentősége nagy. Ám a fennálló rendet meg nem változtatja. Ahhoz az új rend alapelvei szükségeltetnek.

Az otthoni helyzet a folyamatos készenlét állapotaként jellemezhető. Két ideológiai tartóoszlopra épül. Az egyik a nemzetközi viszonyok olyan jellemzése, amelyben a valóságban az erő számít. A jog és az igazságosság csak az erő propagandisztikus csomagolása, az fontos döntéseknél nem ezek az értékek a meghatározók.

A másik a potenciális ellenséggel szembeni bizalmatlanság fenntartása. A nemzeti elválasztás révén táplálhatók azok az előítéletek, amelyek segítségével folyamatosan fenntartható a veszélyérzet. A veszélyérzet segítségével pedig a saját nemzeti nyilvánosság előtt igazolhatóak azok a döntések és cselekedetek, amelyek mások nemzeti elnyomására irányulnak. Ezzel azt is elérhetik, hogy a vezetőrétegen túl az egyszerű polgárok is elvárják mások nemzeti alárendelését. Maguk is indokoltnak tartják az olyan beavatkozások sorát, amelyek mások nemzeti alávetését célozzák. És persze elfogadják az alávetéshez szükséges intézmények és szabályok megszületését. Azt, hogy ezek a saját nemzeti szabadságukat is korlátozzák, a folyamatosan fenntartott veszélyérzet feledteti. A nemzeti harc szükségessége a nemzetközi kapcsolatokban élteti a természeti állapotot még a szerződéselméleti felfogás szerint is.¹⁶ A többi releváns felfogás pedig igazolva látja azt az emberképet, amelyik agresszív, de legalábbis érzelmileg és

16 Elméleti alapját Thomas Hobbes emberképe adja. Valamint társadalmi következménye, a többiekkel való egyetértésre és együttműködésre csak csekély mértékben képes személy. Ám ez a koncepció egyik kritikusa szerint módszertani hiba következménye. (Lásd: Kraus 1993, 308–309., 310–319. p.)

értelmileg is irányítható lénynek tartja az embert.¹⁷ Jelen állapotában az agresszív nacionalizmus segítséggel.

A nemzeti múlt kritikai értékelésének az elnyomás nemzeti jellegének bírálata kell épülnie. Általában a rendi társadalom és állam korábbi bírálata sem azt jelentette, hogy az európai rendiségen belül meglévő, ám az ázsiai rendszerekből hiányzó szabadságot, a szabadság úgynevezett kis köreit vonta volna kétségbe. (Kivételt éppen Rousseau, a jakobinizmus, majd a számos a nemzeti elvre épülő modern diktatúra jelentett.) A kritika egyik központi következtetése nem az egyén szabadságának szűkítése, hanem éppen bővítése volt. Ám ez beleütközött az egyén nemzeti sajátosságának a korabeli nemzetfelfogás szabta korlátaiba, mivel éppen az újonnan születő nemzetállam központi elve kívül maradt az egyetemes emberi jogok sorából. A hiányából fakadó relativizmus pedig visszahatott, és ma is visszahat az emberi jogokra.

A nemzeti érdek nézőpontjából vizsgált emberi jogi elvrendszer az emberi jogok szűkítését is megengedte. Megtúrta az emberi szabadságjogok univerzális jellegének és a rabszolgaságnak az összeillesztését, valamint a gyarmatosítást, és persze a nemzeté válás útjára rálépett európaiak nem kis részének nemzeti elnyomását.

A kritika azonban éppen az utóbbi jelenséget nem érintette. Az Európai Unió ugyan érzékeli a problémát, ám a nemzetállamiság különféle felfogásainak meglétéről hallgat. A nemzeti kisebbségek problémakörét így elsősorban biztonságpolitikai szempontból vizsgálja. Azaz elsőrendű szempontja nem az adott embercsoport tagjainak nemzeti szabadsága, hanem az a kérdés, hogy esetleg feltételezhető-e valamiféle biztonságpolitikai kockázat az európai államok határait nézve az adott nemzeti kisebbség megmaradásához és nemzeti fejlődéséhez szükséges jogok megadásakor. A kérdés illetén megfogalmazásánál pedig szinte mindig igen a válasz, hiszen mindig elképzelhető valamiféle válsághelyzet a távoli jövőben, ha nagyon el akarja képzelni az ember. A mai nemzetállamok egy része – kisebbségeik tartós elnyomásában érdekelt – vezetői persze mindent megtesznek e kép megerősítéséért, és általa a biztonságpolitikai szemléletmód dominanciájának megtartásáért. Általa azonban, ha valamivel csendesebben is, de életben marad a nemzeti harc ideológiája és vele a nemzeti elválasztás értékrendje és gyakorlatának fontosabb elemei az Európai Unión belül.

Az elválasztás hatalmi értelme a társadalom uralása a tömegpolitika korában. Ugyanakkor elsősorban a vallási identitás több elemének használatával a hagyományos társadalmi egyenlőtlenség fenntartására is alkalmasnak mutatkozott. A népet a néplelket kifejező vezető akár a modern diktátor és nemzetvezető, akár a hagyományos király, császár és cár, valamint segítői a modern vezetőréteg, illetve a hagyományos rendek, a nemesség és a papság képviseli.

A nemzeti nyelv és a művelődés ereje, a nemzetivé vált irodalom és művészet, a nemzeti konfliktusok, köztük a háborúk élménye, amelyekben már a társadalom jelentős részét megmozgató tömeghadseregek küzdenek, lehetővé tette, hogy a nemzeti felzabarást össze lehessen kapcsolni a nemzeti elválasztással.

---

17 John Armstrong kifogásolja, hogy a nacionalizmus vizsgálata során elhanyagolják a nemzeti identitás pszichológiai szempontjait. (Armstrong 1995, 42. p.)

A nemzeti elválasztás tehát a többi nemzetől érkező információk zömét egy szűrőn keresztül engedi a kulturálisan dominált közeghez. Ennek egyike a nyelv, a másik a nemzetivé alakított történelmi múlt és kulturális jelen minden egyéb felett álló partikuláris perspektívája.¹⁸ Ezek hatalmi kifejeződése a nemzeti politika központivá emelt mértéke, a bárkivel szemben érvényesítendő csoportocél: a nemzeti érdek. Az elválasztás révén nemzeti csomagolásba lehet burkolni mindazt, amit a nemzeti érdek mentén át akarnak venni a többiektől, valamint súlyos bírálattal illetni, sőt korlátozni azt, amit nem. Az elválasztás persze nem lehet tökéletes modern világunkban, ám az ismétlődő nemzeti konfliktusok eszközöket adtak a nemzeti bizonytalanság tudatának fenntartásához.¹⁹

Ezzel az erővel a nemzetköziség hirdetői sem tudtak mit kezdeni. Nem voltak képesek olyan nyilvánosságot teremteni, amelyik akárcsak megközelítette volna a nemzeti elválasztás által feldarabolt nyilvánosságok erejét. Az európaiak összetartozásának elméleteit megalkotó gondolkodók igyekeznek számba venni azokat az értékeket és érdekeket, amelyeket közöseknek vélnek. (Lásd: Habermas 2005.) De ezek hatása korlátozott.

Ám amennyiben az egyes kultúrákról lefejtjük az elválasztás ideológiai burkát, akkor láthatóvá válik az a sűrű háló, amelyik összefonja az európai nemzetek kultúráit. Ez a látvány nem teszi kevésbé nemzetivé őket. Különös figyelmet érdemelnek azok, amelyeket egymástól vettek át, ezzel is bizonyítva, hogy mennyire értékes és előnyös volna, ha ellenségeskedésüket abba hagynák, együttműködésüket pedig felújítanák. Szemléletmódjuk megváltoztatása semmit sem vonna el teljesítményükből.

Sem abból, amit maguk indítottak útjára, sem pedig abból, amit másoktól vettek át, és sikerrel alkalmaztak, sőt továbbfejlesztettek. Sem abból, ami ezek közül az európai köz javát, fejlődését, emelkedését szolgálta, sem pedig abból, ami gyötrelmet, mások nemzeti és emberi elnyomását és Európa globális előnyének elvesztését eredményezte.

Az európai nemzetek kapcsolatainak hálója büszkévé tehet minden európaikat egymás nagyszerű teljesítményei iránt, mivel azokat javarészt maguk is átvették. És méltán érezhetnek szégyent a pusztításért és elnyomásért, hiszen azt is.

Irodalom

- Anderson, Benedict 1991. *Imagined Communities*, London–New York, Verso.
- Armstrong, John 1995. Towards a Theory of Nationalism: Consensus and Dissensus. In Perival, Sukumar (ed.): *Notions of Nationalism*. Budapest–London–New York, CEU Press.
- Breully, John 1998. *The Nationalism and the State*. Manchester, Manchester University Press.
- Coudenhove-Kalergi, Richard 1988. *Pan-Europe*. Paris, Presses Universitaires de France.
- Fichte, Johann Gottlieb 1995. Beszéd a német nemzethez (Tizennegyedik beszéd). In Bretter Zoltán–Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Pécs, Tanulmány Kiadó, 135–146. p.

¹⁸ A kultúra politikai jelentőségéről lásd: Greenfeld 2006, 135–144. p.

¹⁹ A nacionalizmus kétarcúságáról lásd: Spinner 1994, 142–143. p.

- Gellner, Ernest 1993. *Nations and Nationalism*. Oxford, Blackwell Publishers.
- Giddens, Anthony 1985. *The Nation-state and Violence*. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Glover, Jonathan 1997. Nations, Identity and Conflict, In *The Morality of Nationalism*, New York–Oxford, Oxford University Press.
- le Goff, Jaques 2004. *Die Geburt Europas im Mittelalter*. München, Verlag C.H.Beck.
- Greenfeld, Liah 2006. *Nationalism and the Mind*. Oxford, Oxford Publications.
- Habermas, Jürgen 2005. A szabadelvű állam politika előtti morális alapjai. Jürgen Habermas és Joseph Ratzinger eszmecseréje a müncheni Katolikus Akadémián 2004. január 19-én. *Holmi*, 2005. november, 1393–1407. p.
- Habermas, Jürgen 2011. *Zur Verfassung Europas*. Berlin, Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen 2012. *Ach, Europa*. Frankfurt am Main, Edition Suhrkamp.
- Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkely–Los Angeles–London, University of California Press.
- Kraus, Jody S. 1993. *The limits of Hobbesian contractarianism*. Cambridge–New York, Cambridge University Press.
- Simms, Brendan 2014. *Kampf um Vorherrschaft. Eine deutsche Geschichte Europas*. München, Deutsche Verlags-Anstalt.
- Smith, Anthony D. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford, Blackwell Publishing.
- Smith, Anthony D. 2003. *Chosen Peoples – Sacred Sources of National Identity*. New York, Oxford University Press.
- Smith, Anthony D. 2004. *The Antiquity of Nations*. Cambridge, Polity Press.
- Spinner, Jeff 1994. *The Boundaries of Citizenship*. Baltimore and London, The John Hopkins University Press.

LÁSZLÓ ÖLLÖS

THE HERITAGE OF NATIONAL SEPARATION AND THE EUROPEAN UNION

In the era of mass politics, in order to being able to gain political dominance above individual groups it is necessary to separate them from each other, and as these groups are national groups, the separation must be national as well. As high culture has become widely popular and the transit between cultures could theoretically multiply and it has multiplied indeed, therefore separation had to be cultural as well. Its instruments are language separation and enemy building. But if we peel off the ideological cover of separation from the individual cultures, the dense web interconnecting the cultures of European nations becomes visible. Equally in a positive, and a negative sense.